

Editorial

Οι κανόνες δικαίου και οι νομικές έννοιες δεν αντιστοιχούν σε ιδεατές αξίες που είναι απομονωμένες από τον κόσμο των πραγματικών γεγονότων. Η συρρίκνωση του δικαίου μόνο στην ιδεατή του πτυχή και η παραγνώριση της υπαρξιακής πτυχής των νομικών φαινομένων μπορεί να προσφέρουν στη νομική θεωρία συνοχή και λογική αυστηρότητα, πλην όμως απομειώνουν την ικανότητά της να εξηγεί τα φαινόμενα αυτά. Όπως έχουν εύστοχα παρατηρήσει ο N. MacCormick και Ο. Weinberger, «μια θεωρία του θετικού δικαίου δεν μπορεί να συνίσταται αποκλειστικά και μόνο σε μια κανονιστική-λογική ανάλυση, αλλά πρέπει να περιλαμβάνει και μια κατανόηση του κανονιστικού συστήματος στις πραγματικές κοινωνικές του πτυχές». Οι κανόνες δικαίου και οι νομικές έννοιες υπάρχουν ως *θεσμικά γεγονότα* που συνδέονται άρρηκτα με όλες τις διαστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας.

Πέρα από τον χρόνο, μία από τις κρίσιμες παραμέτρους για την κατανόηση της εξέλιξης του δικαίου είναι ο χώρος, υπό την έννοια τόσο του γεωγραφικού τόπου στον οποίο δρουν τα πρόσωπα που συγκροτούν πολιτικά μια κοινωνία όσο και της νοητικής σφαίρας αναπαράστασης αυτής της συγκρότησης.

Στο έργο του *Στεριά και Θάλασσα. Μια κοσμοϊστορική θεώρηση* (Land und Meer. Eine weltgeschichtliche Betrachtung, 1942), ο C. Schmitt εξήγησε τον τρόπο με τον οποίο οι αλλαγές στην αντίληψη του χώρου μεταβάλλουν ριζικά τις διαδικασίες με τις οποίες οι κοινωνίες νομοθετούν και οργανώνουν την πολιτική τους εξουσία.

Στη μελέτη του *Ο Δομικός Μετασχηματισμός της Δημόσιας Σφαίρας* (Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft, 1962), ο J. Habermas διερεύνησε, από τη μία πλευρά, την ανάδυση της αστικής δημόσιας σφαίρας, στην Ευρώπη του 18ου αιώνα, από την «αναπαραστατική κουλτούρα» του φεουδαρχικού και βασιλικού καθεστώτος, όπου η επικοινωνία ήταν μονομερής και ελεγχόμενη, σε έναν χώρο ανάμεσα στο κράτος και την ιδιωτική ζωή, όπου οι πολίτες μπορούσαν να ανταλλάσσουν απόψεις και να διαμορφώνουν κοινή γνώμη χωρίς κρατικό καταναγκασμό, και, από την άλλη, την παρακμή της δημοκρατικής δημόσιας σφαίρας κατά τον 20ό αιώνα, εξαιτίας της σταδιακής επαναφεουδαλοποίησης (Refeudalisierung) της πολιτικής ζωής, στο πλαίσιο της οποίας τα όρια μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού άρχισαν να καταρρέουν και η πολιτική να μετατρέπεται σε θέαμα.

Στις πρώτες δεκαετίες του 21ού αιώνα, ο πολυδιάστατος απεντοπισμός της πολιτικής δράσης από τα εδαφικά όρια της κρατικής εξουσίας, ο οποίος επιταχύνεται με την ψηφιακή μετάλλαξη της κοινωνίας, βρίσκεται πίσω από την κλιμάκωση του διαμοιρασμού της κυριαρχίας, την ιδιωτικοποίηση των συνταγματικών προτύπων, την κρίση της αντιπροσώπευσης και τη ρευστοποίηση του δικαίου, διαμορφώνοντας τις συνθήκες εμπέδωσης ενός *νεοφεουδαρχικού συνταγματισμού*.

Κοντολογίς, όσο βαθύτερα προχωράει η ιστορική έρευνα των μετασχηματισμών του χώρου πολιτικής συγκρότησης και δράσης της ανθρώπινης κοινωνίας τόσο καλύτερα γίνεται κατανοητή η σημερινή πραγματικότητα των νομικών φαινομένων.

Το άρθρο του Αθανάσιου Πάνου μάς ταξιδεύει γεωγραφικά στην περιοχή που σήμερα εκτείνεται η Γερμανία και χρονικά στα τέλη του 13ου αιώνα. Τότε εκτυλίσσεται μια καταλυτική αλλαγή για την ανθρώπινη οργάνωση στον ηπειρωτικό ευρωπαϊκό χώρο. Η πόλη αρχίζει να αντικαθιστά την ύπαιθρο και να μετατρέπεται στον βασικό χώρο ανάπτυξης του οικονομικού, κοινωνικού και πολιτικού ανταγωνισμού. Η άνοδος του εμπορίου, ως μέσου βιοπορισμού, ωθεί ανθρώπους διαφορετικών φυλών ή/και θρησκευτικών πεποιθήσεων να συρρεύσουν στα αστικά κέντρα της εποχής, τα οποία πρέπει να οργανωθούν αναλόγως, προκειμένου να συντηρήσουν την κοινωνική συμβίωση. Έτσι, αναπτύσσονται συστήματα διακυβέρνησης και ρύθμισης του εμπορίου, τα οποία θα επιτρέψουν στους κατοίκους των πόλεων να συνυπάρχουν και να συναλλάσσονται αρμονικά. Κάπως έτσι ανακύπτει η ανάγκη αντικατάστασης των κατακερματισμένων κανόνων δικαίου της εποχής από πιο συνεκτικά κανονιστικά κείμενα, τα οποία θα εξυπηρετήσουν τις οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες. Μεταξύ άλλων, σε αυτήν την περίοδο αναπτύσσεται το αξίωμα της προσαρμογής των κανόνων στην κοινωνική πραγματικότητα, το οποίο αντικατέστησε τον σχολαστικισμό του 12ου και 13ου αιώνα.

Κορυφαία προσωπικότητα για τη νομική επιστήμη, αυτήν την περίοδο, είναι ο Ερρίκος της Έσσης εκ του Λανγκενστάιν (Henricus de Hassia dictus de Langenstein), ο οποίος, επειδή αντιπολιτευόταν τον Αντίπαπα Κλήμη Ζ', εγκαταστάθηκε το 1384 στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης, όπου συνέταξε το έργο *Tractacus bipartibus de contratibus* (Διμερής Διδασχή περί Συμβάσεων, 1392-1393). Σε αυτό το βαθιά επιδραστικό -τουλάχιστον για την ηπειρωτική νομική παράδοση- κείμενο, ο Ερρίκος της Έσσης τοποθετεί στο επίκεντρο της ανάλυσής του την πόλη ως οργανικό οικονομικό σύνολο και επιδιώκει να περιγράψει και να ρυθμίσει όλα τα είδη των ενοχών από συμβάσεις. Συναφώς, διατυπώνει διάφορες θεωρίες, μεταξύ

άλλων για τη «δίκαιη αξία των πραγμάτων», την οποία συνδέει με τον υπολογισμό των εξόδων και της εργασίας για την παραγωγή τους. Λαμβάνει, μάλιστα, υπόψη τους διαφορετικούς πληθυσμούς των πόλεων, τους όρους διαβίωσης των οποίων επιδιώκει να διαρρυθμίσει χωρίς να επικαλεστεί κάποια ετερογενή αρχή. Όπως επισημαίνει ο Πάνος, το σημαντικό στο έργο του Ερρίκου της Έσσης είναι ο συστηματικός του χαρακτήρας και η πρωτοτυπία του σε σχέση με το ρωμαϊκό δίκαιο. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, πρόκειται για την πρώτη νομική εκδοχή υστερομεσαιωνικής γερμανικής πολιτικής οικονομίας, στο πλαίσιο της οποίας νομική επιστήμη και πολιτική φιλοσοφία συνεπιχειρούν εντός του υπό διαμόρφωση συνολικού και συνεκτικού κανονιστικού πλαισίου.